

Література

1. Брагинский М.И. Витрянский В.В. Договорное право. – М.: Статут, 2003. – Кн. 4. – 910 с.
2. Быков А.Г., Половинчик Д.И., Савичев Г.П. Комментарий к Уставам автомобильного транспорта союзных республик. – М., 1978. – 120 с.
3. Егизаров В.А. Совершенствование законодательства о перевозке грузов в прямом смешанном сообщении. – Казань: Изд-во Казан. гос. ун-та, 1984. – 126 с.
4. Егизаров В.А. Транспортное право: Учеб. пособие. – М., 1999. – 485 с.
5. Комментарий к Уставу железных дорог СССР. – М., 1971. – 240 с.
6. Правила перевезення вантажів у прямому змішаному залізнично-водному сполученні (ст.ст. 79-99 Статуту залізниць України): Наказ Міністерства України від 28 травня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 28. – Ст. 1345.
7. Соболев А.А. Правоотношения участников процесса транспорта народнохозяйственных грузов в прямом смешанном сообщении: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1971.
8. Статут автомобильного транспорта УРСР: Затв. Постановою Ради міністрів УРСР від 27 червня 1969 р. № 401 // ЗП УРСР – 1969. – № 7. – Ст. 88.
9. Тарасов М.А. Значение узловых соглашений в развитии перевозок прямого смешанного сообщения // Правоведение. – 1958. – № 2.
10. Харитонов Е.О., Саниахметова Н.А. Гражданское право Украины: Учебник. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – 960 с.

УДК 347.764:368.032.5

*О.С. Красільнікова***ОБ'ЄКТ СТРАХУВАННЯ ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

Страховання цивільної відповідальності є самостійним, широким і багатогранним видом страхування. Його самостійність зумовлена як правовою природою інституту відповідальності в цілому, так і особливою технікою проведення страхування зокрема. Останнє, у свою чергу, пов'язане із специфікою об'єкта страхування, колом учасників договору страхування відповідальності, а також обсягом зобов'язань страховика.

Звернемося до аналізу терміна «об'єкт». Сучасні інформаційно-аналітичні ресурси визначають об'єкт як предмет або явище, на який спрямована будь-яка діяльність (практична або пізнавальна) суб'єкта (особи) [1, с. 829; 7, с. 283]. Отже, об'єкт страхування повинен існувати або виникнути в період здійснення страхових відносин.

Традиційно відносини ці розглядаються як цивільно-правові. «Цивільне право регулює найбільш важливі суспільні відносини, основу яких складають відносини, що виникають у сфері виробництва, розподілу, обміну і споживання благ», тобто економічні відносини (відносини економічних агентів, що є одночасно суб'єктами правовідносин). Таким чином, об'єктом правовідносин, в усякому разі «матеріальним», можуть бути тільки перераховані у ст. 177 Цивільного кодексу України об'єкти цивільних прав, тобто «матеріальні й духовні блага» [3, с. 179].

Страховання (як одинична транзакція) є одночасно і правовідносинами, і втіленими в ніх і невіддільними від них економічними відносинами.

Серед різних класифікацій існує і та, згідно з якою блага в найзагальнішому вигляді можна підрозділити на майнові й особисті немайнові. Немайнові блага не можуть бути предметом цивільного обігу, тобто виступати як товар. Як відомо з економічної теорії, товари характеризуються вартістю (альтернативними витратами), тобто здатністю відволікати на себе ресурси і зменшувати кількість і/або асортимент інших товарів, які особа могла б придбати (специфічна властивість товарів), і корисністю (споживчою вартістю) – «здатністю задовольняти потреби» [6, с. 31] (загальна властивість благ). Відповідно немайнові блага мають тільки цю загальну властивість.

Об'єктом страхування (страхових правовідносин) повинно бути те благо, що існує в процесі здійснення таких відносин, воно завжди є корисним і, можливо, вартісним.

Дискусії про те, що є об'єктом страхування, тривають з давніх часів. Огляд різних точок зору був даний у ряді праць із страхового права [8, с. 56]. Через обмежений обсяг статті зазначимо лише, що традиційно виокремлюють чотири можливі об'єкти страхування:

- а) страхова виплата;
- б) річ і особисті блага;
- в) страховий інтерес;
- г) страхова послуга.

На відміну від особистого страхування, яке проводиться на випадок настання певних подій (смерть, інвалідність, тимчасова непрацездатність та ін.), а також на відміну від майнового страхування, де об'єктом страхування виступають майнові інтереси, пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням майном, об'єктом страхування відповідальності виступають законні майнові інтереси, пов'язані з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також – шкоди, заподіяної юридичній особі. У даному разі треба чітко розмежовувати цивільну й кримінальну відповідальність. Мета цивільної відповідальності – відновлення майнової сфери потерпілого і покарання правопорушника шляхом покладення на нього обов'язку відшкодування заподіяної шкоди, а кримінальної – покарання особи, яка свідомо скоїла злочин чи правопорушення, шляхом позбавлення її волі, притягнення до примусових виправних робіт на певний строк або ж застосування до неї іншого покарання. Таким чином, кримінальна відповідальність у жодному разі не може виступати об'єктом страхування, оскільки жодна особа (у тому числі й страховик) не може й не повинна нести кримінальне покарання за злочин, вчинений іншою особою. Із вищесказаного можемо дійти висновку, що об'єктом страхування можуть бути лише ті майнові інтереси, які пов'язані з ризиком настання саме цивільно-правової відповідальності.

Під *цивільно-правовою відповідальністю* слід розуміти санкції, пов'язані з додатковими обтяженнями (негативними наслідками) для правопорушника (вони є для нього свого роду покаранням за скоєне правопорушення) [3, с. 524]. Ці санкції можуть мати вияв у позбавленні правопорушника певних прав, у заміні невиконаного обов'язку новим, у приєднанні до невиконаного обов'язку

нового додаткового, зменшенні чи позбавленні майнового блага – причому все це забезпечується можливістю застосування державного примусу [10, с. 58]. Лише в такому розумінні цивільно-правова відповідальність може виступати як об'єкт страхування, адже метою страхування відповідальності є згладжування та зменшення впливу тих негативних майнових наслідків, які покладаються на порушника-страхувальника за ненавмисно скоєне правопорушення.

Ймовірне деліктне зобов'язання з відшкодування збитків є однією з причин виникнення зобов'язання між страховиком і страхувальником. Основна різниця між розглядуваними зобов'язаннями полягає в тому, що в першому з них збитки зобов'язаний відшкодувати особисто правопорушник, а в іншому – цей обов'язок умовно перекладається на страховика. При цьому правом звернутися до страхової компанії за страховим відшкодуванням наділений не лише страхувальник, але й потерпіла особа, якщо вона володіє відповідними доказами щодо спричинення збитків.

За договором страхування ризику відповідальності за зобов'язаннями, які виникають внаслідок спричинення шкоди здоров'ю чи майну інших осіб, може бути застрахований ризик відповідальності самого страхувальника чи іншої особи, на яку така відповідальність може бути покладена (ч. 3 ст. 980 ЦК України). Що ж стосується страхування договірної відповідальності, то тут страхувальник може застрахувати лише власний ризик (а не іншої особи) і тільки у випадках, передбачених законом. У зв'язку з такою постановкою питання є проблемним укладення договорів страхування договірної відповідальності, прямо не передбачених законом (наприклад, відповідальності орендаря за невнесення орендних платежів, перевізника – за шкоду, заподіяну при перевезенні, або за прострочення в доставці тощо). Саме тому в більшості випадків закон встановлює обов'язок страхувати безпосередньо майно або деліктну відповідальність, яка «найбільшою мірою відповідає основним ознакам страхування – ймовірності та випадковості» [4, с. 6].

Існує погляд, що страхування інтересів, пов'язаних зі збитками при порушенні договору, цілком охоплюється таким видом страхування, як страхування підприємницького ризику – яке до всього є менш складним, тому законодавець свідомо обмежує сферу страхування договірної відповідальності. Однак зауважимо, що це два зовсім відмінних, самостійних, призначених для різних цілей види страхування. Основна відмінність між ними полягає в об'єкті страхування. Якщо при страхуванні договірної відповідальності об'єктом страхування виступає ризик відповідальності за невиконання чи неналежне виконання умов цивільного договору, то об'єктом страхування підприємницького ризику може бути ризик перерви у виробничій чи комерційній діяльності, ризик неплатежу, затримки в доставці товарів тощо [8, с. 30-31]. Краще зрозуміти ці два види страхування дозволить простий приклад. Так, ч. 3 ст. 980 ЦК України дозволяє страхувати договірну відповідальність лише самого страхувальника. Це означає, що кредитор не може застрахувати відповідальність свого боржника за зобов'язаннями останнього, які виникли з договору, укладеного між кредитором і боржником. Але кредитор-підприємець може забезпечити свій,

фактично той самий, майновий інтерес через страхування свого підприємницького ризику за вказаною угодою, визначивши страхову суму розміром можливої відповідальності боржника [5, с. 515]. Відповідно до цього, такої можливості позбавлена особа, яка не є підприємцем: наприклад, орендодавець, який надав на довгий період свій будинок в оренду. Оскільки він не є підприємцем, то й не здатен застрахувати ризик неплатежу орендаря. Таким чином, свою відповідальність може застрахувати лише сам орендар.

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що «страхування відповідальності є одним з найбільш ефективних та дієвих» [2, с. 91] правових способів вирішення проблеми відновлення майнової сфери потерпілих осіб, з одного боку, і збереження фінансових та матеріальних цінностей безпосередніх заподіювачів шкоди – з іншого. Варто лише пригадати встановлені законом випадки безвинної відповідальності, коли особа (наприклад, водій транспортного засобу або оператор ядерної установки) зобов'язана відшкодувати шкоду навіть за відсутності в її діях вини. Тому, щоб уникнути подібних ситуацій або хоча б зменшити важкий тягар негативних майнових наслідків відповідальності, необхідно застосовувати страхування відповідальності.

Література

1. Большой энциклопедический словарь. – М.; СПб., 2004.
2. Васин В. Страхование автомобиля // Закон. – 2001. – № 10.
3. Гражданское право: Учебник. Ч. 1. / Под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М., 1996.
4. Дышкант Т. Что мешает буму страхования договорной ответственности // Страховое ревью. – 1999. – № 1.
5. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части второй. – 3-е изд. / Отв. ред. О.Н. Садилов. – М., 1998.
6. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс. – М., 1992. – Т. 2.
7. Словарь современных терминов и понятий. – М., 2002.
8. Сплетухов Ю. Страхование предпринимательских рисков // Страховое дело. – 1997. – № 9.
9. Страхование от А до Я / Под ред. Л.И. Корчевской, К.Е. Турбиной. – М., 1996.
10. Шевченко Я.Н. Средства защиты в гражданском праве // Сов. гос. и право. – 1977. – № 7.

УДК 347.42

І.М. Варгараки

ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання виконання зобов'язальних правовідносин завжди було актуальним перш за все тому, що в судовій практиці зустрічається дедалі більше спорів, які тим чи іншим чином пов'язані з порушенням процесу виконання зобов'язань. Причиною збільшення кількості суперечок є нерозуміння та незнання процесу, у результаті якого зобов'язання виконуються.

Питання зобов'язання та його виконання є одними із загальних засад цивільного законодавства та науки і завжди було об'єктом численних досліджень.